

Національна академія наук України
Інститут економіко - правових досліджень

УДК 347.918:347.963 + 340.132.8

ВАСИЛЬЄВ ГЕННАДІЙ АНДРІЙОВИЧ

**РЕАЛІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА
ЗА ДОПОМОГОЮ ЗАСОБІВ ПРОКУРОРСЬКОГО ВПЛИВУ**

Спеціальність 12.00.04 - Господарське право;
арбітражний процес

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Донецьк - 1997

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті економіко-

Науковий керівник - доктор юридичних наук, професор, академік
НАН України
Мамутов Валентин Карлович,
Інститут економіко-правових досліджень
НАН України, директор

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор, академік
АПРН України
Побірченко Ігор Гаврилович,
Міжнародний арбітражний суд
при Торгово-промисловій палаті України,
Голова

кандидат юридичних наук, доцент
Хахулін Віктор Васильович,
Інститут економіко-правових досліджень НАН
України, завідувачий відділом економіко-правових
проблем запобігання економічних правопорушень

Провідна організація - Національна юридична академія України
ім. Ярослава Мудрого,
кафедри цивільного процесу, аграрного і господарського права,
Міністерство освіти України (м.Харків).

Захист відбудеться “ _____ ” _____ 1997 року о _____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 11.170.01 в Інституті економіко-правових досліджень НАН України за адресою: 340048, Донецьк, вул. Університетська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту економіко-правових досліджень НАН України за адресою : 340048, Донецьк, вул. Університетська, 77.

Автореферат розіславий “ _____ ” _____ 1997 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Граніш В.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Одним з найбільш актуальних завдань сьогодні є формування правової держави, що характеризується підпорядкованістю всіх її елементів, структурних ланок виключно закону, розвинутою системою права, яка погоджує й захищає інтереси кожного члена суспільства й суспільства в цілому. Звичайно, що ефективне функціонування такої держави можливо лише при забезпеченні неухильного виконання діючого законодавства всіма членами суспільства, в економіці - всіма суб'єктами господарювання, отже, повинна бути створена ефективна система забезпечення реалізації законодавства, що включає контроль, нагляд, інші законні засоби досягнення цієї мети.

Система контролю, що склалася на сьогодні в Україні, включає в себе цілий ряд органів, які реалізують притаманні їм функції за певними сферами діяльності (різні інспекції, контрольно-ревізійна служба Мінфіну, Національний банк тощо). При цьому особлива роль відводилася органам прокуратури. Вона стояла над системою контролю, здійснюючи функції нагляду за точним і однаковим виконанням законів. Прийняття нової Конституції відкрило чергову сторінку в історії розвитку системи засобів забезпечення реалізації діючого законодавства, насамперед - господарського. Одержала, зокрема, розвиток функція представництва органами прокуратури законних інтересів держави й окремих суб'єктів господарювання в судах, в тому числі й в арбітражних. Саме це й визначає актуальність обраного напрямку дослідження - здійснення такої функції вимагає серйозного аналізу як попередньої, так і нинішньої практики забезпечення реалізації господарського законодавства й механізму участі органів прокуратури в арбітражному процесі, що склався на сьогодні, як однієї з форм забезпечення реалізації господарського законодавства. Важливим елементом цього механізму виступає прокурорський позов, який подається в інтересах держави та господарюючих суб'єктів.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню досвіду, накопиченого органами прокуратури з захисту економічних інтересів держави й суб'єктів господарювання й розробці на цій підставі практичних рекомендацій щодо формування ефективної системи представництва вказаних інтересів у арбітражних судах.

У статті 121 Конституції України в переліку функцій, що покладаються на прокуратуру, не згадується нагляд за дотриманням законів у народному господарстві. У той же час у статті 9 розділу 15 Конституції (Перехідні положення) сказано, що прокуратура продовжує

виконувати відповідно до діючих законів функцію нагляду за дотриманням і застосуванням законодавства до введення в дію законів, які регулюють діяльність державних органів з контролю за дотриманням законодавства. Органам прокуратури в числі інших державних органів необхідно буде так або інакше аналізувати стан дотримання господарського законодавства у зв'язку з тим, що та ж 121 стаття Конституції покладає на них функцію представництва інтересів громадян або держави в суді, у випадках, визначених законом. Таким чином, діяльність органів прокуратури не виводиться взагалі за межі господарського законодавства ні сьогодні, ні в доступній для огляду перспективі.

Отже, вивчення досвіду загального нагляду й практики участі органів прокуратури в арбітражному процесі як і раніше зберігає свою актуальність. Більш того, воно потребує глибокого узагальнення й аналізу, осмислення позитивного й негативного у набутому досвіді, конкретизації можливих шляхів його використання в контексті зазначених вище змін.

Зв'язок роботи з науковими планами й темами. Дисертація виконана відповідно до напрямків дослідницької роботи Інституту економіко-правових досліджень НАН України "Вдосконалення економіко-правового механізму поєднання ринкового й державного регулювання господарських відносин", № держреєстрації 01960014055.

Мета й завдання дослідження. Метою дослідження є вивчення й комплексний аналіз досвіду, набутого органами прокуратури в процесі здійснення загальнонаглядової діяльності, представництва економічних інтересів окремих суб'єктів господарювання й держави в цілому в арбітражних судах, вироблення на цій підставі практичних рекомендацій щодо вдосконалення діючого законодавства.

Головною ідеєю роботи є створення такої концепції представництва органами прокуратури економічних інтересів держави й окремих суб'єктів господарювання в системі арбітражних судів, яка дозволить забезпечити реалізацію прав і законних інтересів усіх господарюючих суб'єктів, а зрештою зміцнення суспільного господарського порядку в Україні.

Загальна схема дослідження, що забезпечує досягнення цілей дисертаційної роботи, включає розв'язання таких завдань:

на основі аналізу основних взаємозалежностей, притаманних правовій державі, змішаній економіці й розвинутій системі права, визначити місце й роль прокурорського впливу в механізмі реалізації господарського законодавства;

визначити зміст і взаємозв'язок понять: активне прокурорське втручання, прокурорське реагування, прокурорський позов;

проаналізувати тенденції розвитку загального нагляду, його роль у забезпеченні реалізації законодавства, що регулює господарську діяльність;

на основі аналізу арбітражно-процесуального законодавства, законодавчих і відомчих нормативних актів визначити принципи участі органів прокуратури в арбітражному процесі;

на основі вивчення практичних матеріалів, діючого законодавства визначити особливості підготовки прокурорських позовів у арбітражні суди за найбільш важливими категоріями справ (справи, пов'язані з порушенням законодавства про приватизацію, законодавства про порядок реєстрації, реорганізації та ліквідації суб'єктів господарювання, антимонопольного законодавства);

узагальнити й проаналізувати практику представництва органами прокуратури економічних інтересів держави й окремих суб'єктів господарювання в арбітражних судах, що склалася, виявити притаманні їй позитивні й негативні тенденції, визначити можливі шляхи підвищення ефективності діяльності в цьому напрямку;

визначити основні напрямки усунення вад і протиріч у діючому господарському законодавстві, які сприяють ураженню економічних інтересів держави й окремих суб'єктів господарювання, сформулювати основні положення концепції представництва органами прокуратури економічних інтересів держави й окремих суб'єктів господарювання в системі арбітражних судів.

Предмет і об'єкт дослідження. Предметом дослідження дисертаційної роботи є законодавчі акти, що регулюють порядок здійснення деяких видів господарської діяльності в Україні, насамперед - порядок приватизації, порядок реєстрації, реорганізації та ліквідації суб'єктів господарювання, порядок конкуренції в умовах змішаної економіки, а також нормативні акти арбітражно-процесуального законодавства й законодавства, що регламентує діяльність органів прокуратури. Серед них слід у першу чергу виділити Арбітражний процесуальний кодекс України, Закон України "Про прокуратуру України", Закон України "Про підприємництво", Закон України "Про власність", Закон України "Про банкрутство" та інші. Основним об'єктом дослідження є забезпечення реалізації господарського законодавства шляхом активного прокурорського втручання, особливо шляхом участі в арбітражному процесі.

Методологія дослідження. Теоретичну й методологічну основу проведеного дослідження склали праці провідних вчених юристів, присвячені питанням загальної теорії права й господарсько-правового регулювання, місця й ролі органів прокуратури в системі забезпечення реалізації господарського законодавства й захисту економічних інтересів

суб'єктів господарювання, методологічним основам загальнонаглядової діяльності органів прокуратури й діяльності з представництва в суді. В основі дослідження лежить діалектичний метод пізнання. У процесі дослідження використовувалися методи: аналізу й узагальнень, вибіркового дослідження, формально-логічний, системно-структурний, порівняльно-правовий, статистичний, історичний.

За інформаційну базу дослідження були використані нормативні акти України в галузі правового регулювання господарської діяльності, забезпечення реалізації господарського законодавства, нормативні матеріали Генеральної прокуратури України й Вищого арбітражного суду України, а також статистичні матеріали, які характеризують загальнонаглядову діяльність органів прокуратури та їх діяльність з представництва економічних інтересів суб'єктів господарювання в арбітражних судах.

Наукова новизна результатів дослідження полягає:

в обґрунтуванні місця й ролі органів прокуратури в реалізації господарського законодавства, притаманних їм форм і методів захисту законних прав та інтересів окремих суб'єктів господарювання й держави в цілому;

у деталізації та специфікації, в залежності від сфери господарювання, схеми діяльності органів прокуратури;

у розробці концепції представництва органами прокуратури економічних інтересів держави й окремих суб'єктів господарювання в арбітражних судах;

в обґрунтуванні необхідності конституційного закріплення нагляду за виконанням господарського законодавства органами виконавчої влади й контролю.

Результати проведених досліджень дозволяють винести на захист такі положення:

застосування норм господарського права стосовно суб'єктів господарювання різними державними органами може розглядатися як частина механізму реалізації господарського законодавства (або механізму забезпечення його реалізації), а відповідно, й механізму захисту законних інтересів і прав усіх суб'єктів господарювання;

основним способом правозабезпечувальної діяльності органів прокуратури в народному господарстві виступає активне прокурорське втручання, що характеризується власними специфічними засобами: перевіркою й прокурорським реагуванням. Аналіз вказаних засобів дозволяє розглядати їх, як акт прокурорського втручання в стосунки суб'єктів господарювання, але не з метою керівництва й управління ними, а з метою зведення їхньої поведінки відповідно до діючого господарського законодавства або, розглядаючи проблему ширше, до

принципів й правил встановленого суспільного господарського порядку. Оскільки в цьому випадку мова йде вже не тільки про просте припинення порушень тієї чи іншої правової норми, а й про розв'язання загального завдання більш високого порядку - формування оптимального економіко-правового середовища, що гарантує будь-якому суб'єкту господарювання захист його законних інтересів і прав, оскільки можна казати й про активний характер прокурорського втручання, як елементу загальної системи засобів забезпечення реалізації діючого законодавства;

розв'язанням проблем, пов'язаних із застосуванням норм пункту 2 статті 121 Конституції України, статей 2, 29 Арбітражного процесуального кодексу України, які стосуються обов'язковості участі прокурора в арбітражному процесі із захисту інтересів держави, може служити законодавче закріплення в Законі України "Про прокуратуру" положень концепції представництва прокуратурою економічних інтересів держави й господарюючих суб'єктів у арбітражних судах як окремого розділу, що зміцнює цілі й завдання такого представництва;

предметом прокурорського позову є вимога про поновлення положення, яке відповідає принципам і правилам встановленого суспільного господарського порядку. Підставою ж прокурорського позову є будь-які факти порушення господарського законодавства, що призводять до дисбалансу інтересів суспільства, особистості й держави, виникнення структурних диспропорцій, монополізму виробників, бар'єрів формування ринкових відносин, незаконного використання бюджетних коштів і державних ресурсів;

в умовах проведення ринкових реформ, створення соціально орієнтованої економіки, актуальним здається більш чітке визначення поняття господарського правопорушення. Господарські правопорушення можуть бути визначені як дії (бездіяльність), що порушують вимоги встановленого суспільного господарського порядку;

з метою належної організації роботи щодо здійснення представницьких функцій органами прокуратури в арбітражних судах необхідно використовувати спеціальну методику підготовки позовних заяв. Ця методика повинна включати в себе регламентацію дій щодо встановлення фактів порушень господарського законодавства, встановлення наявності в господарських правових відносинах інтересів держави й обґрунтування необхідності прокурорського втручання;

участь прокуратури в забезпеченні реалізації господарського законодавства шляхом здійснення загального нагляду необхідна й доцільна не тільки в перехідний період створення правової держави в Україні, як це вважають деякі вчені й практики. Немає ніяких об'єктивних передумов стверджувати про доцільність втрати

прокуратурою загальнонаглядової функції в цілому. Доцільність збереження прокурорського нагляду за дотриманням законів органами виконавчої влади, управління й контролю диктується багатьма факторами: конституційним положенням прокуратури, органів виконавчої влади, управління й контролю в системі державних органів, станом законності та ін., що в цілому визначає доцільність викладу пункту 2 статті 121 Конституції України в такій редакції: “Нагляд за дотриманням законів органами виконавчої влади й контролю, представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках встановлених законом”. Це положення повинно знайти законодавче врегулювання у Законі України “Про прокуратуру”, шляхом надання прокуратурі повноважень здійснювати перевірки у зв’язку з виконанням конституційних функцій представництва інтересів громадян і держави в судах, щодо додержання законів органами державної виконавчої влади, управління та контролю. При цьому прокурорський нагляд за дотриманням законів господарюючими суб’єктами поступово трансформується в представницькі функції прокуратури в арбітражному суді.

Наукове значення дослідження полягає в заповненні певної прогалини в українській юридичній науці з важливої та актуальної проблеми. Матеріали дисертації дають можливість одержати комплексне уявлення про основні принципи й методи системи участі органів прокуратури в правозабезпечувальній діяльності держави, яка склалася на сьогодні, насамперед - забезпеченні, реалізації господарського законодавства, а також про основні напрямки й шляхи трансформації загальнонаглядової функції органів прокуратури, пов’язаної із змінами в діючому законодавстві.

Практичне значення дисертації полягає, по-перше, у визначенні на основі аналізу процесів, механізму реалізації господарського законодавства, місця й ролі дій органів прокуратури в цьому механізмі, узагальненні й систематизації досвіду розвитку загального нагляду, його методології та практики; по-друге, в конкретизації загальних принципів участі прокурорів у арбітражному процесі, аналізі особливостей і методології підготовки прокурорських позовів у арбітражні суди за окремими категоріями справ; по-третє, у виявленні на основі аналізу великого статистичного матеріалу позитивних і негативних тенденцій у діяльності органів прокуратури з подання позовів у арбітражні суди; по-четверте, у визначенні найважливіших напрямків удосконалення матеріального й процесуального законодавства, розробці рекомендацій, які покликані сприяти посиленню захисту економічних інтересів держави і суб’єктів господарювання, розробці концепції представництва органами прокуратури вказаних інтересів у арбітражних судах.

Апробація і впровадження результатів дослідження. Основний зміст і результати дисертаційної роботи доповідалися й обговорювалися на республіканських наукових конференціях і семінарах. Впровадження результатів дослідження здійснювалося поетапно, в процесі виконання роботи, шляхом розробки практичних зауважень і пропозицій щодо вдосконалення діючого господарського, арбітражно - процесуального законодавства, законодавства, що регулює діяльність органів прокуратури, а також у процесі практичної організації загальнонаглядової діяльності органів прокуратури Донецької області та їх діяльності з представництва законних інтересів і прав суб'єктів господарювання в арбітражних судах.

Зокрема, результати роботи були використані Комітетом із законності й правопорядку Верховної Ради України під час підготовки зауважень й пропозицій до проектів Законів України "Про внесення змін і доповнень до Арбітражного процесуального кодексу України", Господарського (Комерційного) кодексу України та інших, більш ніж п'ятнадцяти проектів.

Результати досліджень були використані Генеральною прокуратурою України та Прокуратурою Донецької області при розробці відомчих нормативних матеріалів, методичних матеріалів і практичних заходів, спрямованих на підвищення ефективності представництва економічних інтересів держави й окремих суб'єктів господарювання в арбітражних судах.

Публікації. З теми дисертації опубліковано 7 праць загальним обсягом 6,81 д.а., з яких особисто автору належать 6,65 д.а.

Обсяг і структура роботи обумовлені метою і завданнями дослідження. Дисертація складається із вступу, трьох розділів і висновків, викладена на 145 сторінках і містить у собі 3 таблиці, бібліографічний список із 120 джерел, додаток.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

В дисертаційній роботі подане нове розв'язання актуального наукового завдання підвищення ефективності реалізації господарського законодавства за допомогою засобів прокурорського впливу.

Розділ 1. "Забезпечення правопорядку в господарській діяльності в період радикальних економічних реформ".

В результаті дослідження встановлено:

одним з необхідних компонентів правового регулювання економіки, без яких не може бути забезпечений правопорядок у

народному господарстві, є законодавче встановлення моделей поведінки для всіх суб'єктів господарювання й створення відповідного механізму реалізації норм права. Необхідно розрізняти безпосередню реалізацію, тобто реалізацію приписання правових норм безпосередньо учасниками господарських відносин і реалізацію приписання права, засновану на владних повноваженнях компетентних органів (С.С.Алексєєв, І.Є.Замойський, Г.Л.Знаменський, В.К.Мамутов, П.Є.Недбайло та ін.) У теорії держави й права прокуратуру відносять до державних органів, покликаних стежити за тим, щоб фактична поведінка членів суспільства відповідала встановленій правовій моделі. Ці органи включають додаткові засоби правового впливу, якщо поведінка членів суспільства відхиляється від модельних вимог.

В механізмі реалізації господарського законодавства роль прокуратури завжди була досить значною. При цьому прокурорський нагляд і активне втручання прокуратури з метою досягнення реалізації норм права не підмінюють діяльність самих суб'єктів господарювання, а доповнюють її в необхідних з погляду забезпечення правопорядку випадках. В умовах ринкових відносин виникнення господарських суперечок безпосередньо пов'язане із захистом приватного інтересу, і ці суперечки вже не мають безпосередньо вираженого публічного характеру, а опосередкований суспільно-державний інтерес пов'язується тепер, у першу чергу з тим, щоб за заявленою вимогою було здійснено правосуддя. Як свідчить аналіз, діяльність прокуратури в арбітражних судах саме й спрямована на забезпечення балансу публічного й приватного інтересів.

Прокурорський нагляд виступає в механізмі правового регулювання господарської діяльності як специфічний правозабезпечувальний засіб. Активні дії прокуратури з реалізації господарсько-правових норм, зокрема шляхом подання позовів у арбітражні суди, виступають як безпосередній елемент реалізації законодавства на практиці.

Аналіз положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України дозволяє дійти висновку про те, що ніякого обмеження для представництва прокурором інтересів держави в системі арбітражних судів немає. Однак, виникають певні сумніви щодо вимог цієї статті, які стосуються необхідності вказівки прокурором у позовній заяві органу, вповноваженого державою здійснювати відповідні функції у суперечливих відношеннях, оскільки ними саме й наділяються органи прокуратури у випадку представництва інтересів держави. Конкретизуючи місце і роль органів прокуратури в національній системі засобів реалізації господарського законодавства, що склалася, логічним здається висновок про те, що основним засобом правозабезпечувальної

діяльності органів прокуратури в народному господарстві виступає активне прокурорське втручання, що характеризується наявністю власних засобів впливу - перевіркою й прокурорським реагуванням. Звідси провідними напрямками активного прокурорського втручання є дії, здійснювані в руслі загального нагляду.

Органи прокуратури не скасовують безпосередньо незаконні акти, не покладають заборону на дії, що протирічать закону, не покладають і не виконують покарання. Однак, встановивши факт ущемлення законних інтересів і прав суб'єкта господарювання, й звернувшись з прокурорським позовом до арбітражного суду або вносячи подання, протест, тощо до відповідного органу, прокурор тим самим забезпечує функціонування механізму реалізації діючого законодавства, тобто прокурорське втручання є одним з елементів цього механізму.

Практична цінність дисертації обґрунтовується вивченням проблем поняття господарського правопорушення в ході дослідження, змін у правоохоронній діяльності прокуратури в зв'язку з радикальними економічними реформами. Аналіз понять господарського правопорушення, викладених у працях М.І.Клеандрова, В.С.Мартем'янова, І.Г.Побірченка, В.С.Тадевосяна, В.С.Щербини та ін., дозволяє дійти висновку про те, що господарські правопорушення можуть бути визначені як дії (бездіяльність), порушуючи вимоги суспільного господарського порядку.

Аналіз на великому нормативному матеріалі основних тенденцій у розвитку загальнонаглядової діяльності органів прокуратури свідчить, що починаючи з 1985р., нагляду за дотриманням законності у сфері економіки приділялася все більш пильна увага, він розвивався структурно й змістово. Прийняття нової Конституції України й факт відсутності в ній законодавчого закріплення повноважень із здійснення загального нагляду не означає втрату прокуратурою загальнонаглядової функції в цілому. Збереження прокурорського нагляду за дотриманням законів у сфері економіки органами виконавчої влади управління й контролю є на сучасному етапі не тільки доцільним, але й надто актуальним. Щодо нагляду за дотриманням законів господарюючими суб'єктами, то він має зберігтися лише в частині належного забезпечення представницьких функцій в арбітражних судах.

Розділ 2. "Реалізація розпоряджень господарського законодавства через арбітражні суди за окремими категоріями справ".

Розширення демократичних процесів у країні внесло революційні зміни в економічну, політичну й правову системи. Багатогранні перетворювальні процеси в економіці України вимагали формування нових ринкових структур, створення цілісної законодавчої бази, яка б

включала ефективний механізм захисту майнових прав та інтересів господарюючих суб'єктів, які охороняються законом.

Арбітражний суд в Україні, що є правонаступником органів державного арбітражу, разом з тим, зазнав суттєвих змін як у правовому статусі, так і в регламентації його діяльності. Насамперед змінилася його правова природа. З органу, якому надані повноваження управлінського характеру, він перетворився на орган, який здійснює правосуддя в господарських відносинах і є незалежним у розв'язанні господарських суперечок, що виникають між юридичними особами, державними та іншими органамими.

Проведення дослідження і всебічний аналіз наукових праць дозволяє дійти висновку про те, що обмеження в Законі України "Про Арбітражний суд" сфери правопорушень господарськими відносинами і предмета юрисдикційної діяльності господарськими суперечками є найбільш вдалим порівняно з аналогічним законодавством деяких держав СНД. Це, в свою чергу, припускає досить широкий перелік осіб, які можуть брати участь у арбітражному процесі. Згідно із статтею 18 Арбітражного процесуального кодексу України до складу учасників арбітражного процесу входять: сторони, треті особи, прокурор, інші особи, які беруть участь у процесі у випадках, зазначених Кодексом (посадові особи та інші працівники підприємств, установ, організацій, державних та інших органів, а також експерти).

Уявляється обґрунтованим висновок, який міститься в науковій літературі про те, що правовий статус прокурора, виходячи з мети його вступу в арбітражний процес - захисту прав та інтересів інших осіб, що охороняються законом, - відрізняється від правового статусу всіх інших учасників арбітражного процесу (І.Г.Побірченко, В.С.Щербина та ін.). У зв'язку з цим визначення прокурором наявності в господарській суперечці інтересів держави й необхідність її захисту через подання позовної заяви не повинно підлягати оцінці арбітражним судом при порушенні справи.

Рекомендації щодо здійснення дій, пов'язаних з підготовкою й поданням позовних заяв, які ґрунтуються на аналізі процесуальних повноважень прокурора в арбітражному процесі, полягають у :

- встановленні факту порушення закону;
- встановленні наявності в господарських відносинах інтересів держави;
- обґрунтуванні необхідності прокурорського втручання з метою поновлення обмежених прав та інтересів держави.

Докладний аналіз процесу підготовки позовів прокурора з окремих категорій справ дав можливість виявити їхні особливості.

Одним з головних етапів економічного реформування в Україні вважається приватизація. Разом з тим, слід визнати, що приватизація стає однією з найбільш криміногенних сфер економічного життя, для якого характерна яскраво виражена тенденція до зростання кількості скоєних правопорушень. Аналіз законодавства України про порядок проведення приватизації, дозволяє дійти висновку, що підставами прокурорських позовів до арбітражного суду з даної категорії справ є факти порушення порядку приватизації, незаконного використання бюджетних коштів і державних ресурсів, а предметом - вимога про поновлення обмежених інтересів держави.

Неухильне дотримання господарського законодавства, регулюючого порядок створення, реорганізації, ліквідації суб'єктів господарювання, всіма державними органами й господарюючими суб'єктами є обов'язковою умовою загальнодержавного господарського порядку, який забезпечує нормальне функціонування національної економіки й сприятливе середовище для здійснення господарської діяльності всіма господарюючими суб'єктами.

Підготовка прокурорського позову в арбітражний суд із справ, пов'язаних з порушенням порядку створення, реорганізації та ліквідації господарюючих суб'єктів, пов'язана з ретельним дослідженням організаційно-правових форм господарювання, визначених спеціальними законами, які враховують специфіку діяльності. Порушення вищезазначеного порядку призводить не тільки до порушень інтересів держави, але й до порушень інтересів окремих суб'єктів господарювання, що визначає досить широкий діапазон для подання прокурорських позовів і залучення прокурора до арбітражного процесу.

Однією з найважливіших умов розвитку ринкових відносин в економіці є надання всім ланкам народногосподарського комплексу змагальницького або конкурентного починання. Розв'язання цього завдання неможливо без створення відповідного правового механізму, який знаходить своє юридичне оформлення в особливій підгалузі господарського права - антимонопольно-конкурентному праві.

Антимонопольне регулювання охоплює два кола проблем: контроль за концентрацією капіталу й управління, скерований на неприпущення монополізму й обмеження конкуренції, та запобігання недобросовісної конкуренції, як результату зловживання вільною конкуренцією. Відповідно й поняття "антимонопольно-конкурентне законодавство" розуміється у його єдності, тобто, воно включає як законодавство про монополії так і положення про припинення недобросовісної конкуренції.

Практика підготовки позовів і аналіз діючого законодавства свідчить про те, що юридичними фактами, які лежать в основі

прокурорських позовів із справ, пов'язаних із порушеннями монопольного законодавства виступають:

дії суб'єктів господарювання, які обмежують конкуренцію на певному товарному ринку;

рішення державних органів, що не забезпечують демонополізацію економіки й розвиток конкуренції, рішення територіальних відділів Антимонопольного комітету України, Фонду державного майна України, центральних і місцевих органів приватизації.

Розділ 3. “Представництво в арбітражному суді”.

Дослідження практики подання прокурорами позовів у арбітражні суди, визначення позитивних і негативних тенденцій її супроводжуючих, а також паралельний аналіз діючого арбітражного процесуального законодавства, дозволяє зробити висновок про необхідність законодавчого закріплення положень, обґрунтованих у концепції представництва прокуратурою економічних інтересів держави й окремих суб'єктів господарювання, а також конституційного закріплення прокурорського нагляду за дотриманням законів у сфері економіки органами виконавчої влади, управління й контролю.

У зв'язку з обґрунтуванням основних положень концепції в дисертації досліджується поняття “інтерес”. Аналіз підходів різних суспільних наук, концепції Іерінга, інших учених юристів і соціологів до визначення понять “інтереса” й “інтересів держави”, дозволяє зробити висновок про те, що найбільш близьким до поняття “інтерес держави”, закріпленому в статті 121 Конституції України, є уявлення про інтерес держави, як про суспільні потреби в забезпеченні умов життєдіяльності, правопорядку, господарського правопорядку. Інтересом держави можна вважати захист закону від будь-яких зазіхань, у тому числі захист законних прав суб'єктів господарювання, бо право є державна воля. Під час прийняття нової Конституції України, зокрема статті 121, не малося на увазі звузити юридичні можливості захисту інтересів громадян і держави в суді, у тому числі представництва цих інтересів прокурором. Навпаки, малося на увазі посилення ролі правосуддя в правовій державі. Метою представництва економічних інтересів держави і окремих суб'єктів господарювання в арбітражному суді органами прокуратури є:

дотримання балансу інтересів особистості, суспільства і держави, їх взаємна відповідальність;

сприяння створенню ефективної системи державного регулювання економічних відносин;

усунення структурних диспропорцій, монополізму виробників, перешкод до формування ринкових відносин;

недопущення незаконного використання бюджетних коштів і державних ресурсів, їхнього відтоку в тіньову економіку;

боротьба з протиправною господарською діяльністю.

Основними принципами представництва економічних інтересів держави й окремих суб'єктів господарювання в арбітражному суді органами прокуратури є:

принцип верховенства права;

принцип рівності господарюючих суб'єктів незалежно від форм власності;

принцип підпорядкованості інтересів окремого господарюючого суб'єкта суспільно-державним інтересам;

принцип чіткого розмежування повноважень органів державної влади й управління;

принцип гласності.

Сфера державних інтересів є ніщо інше, як різні суспільно-економічні відносини, що охороняються державою і складаються в процесі діяльності господарюючих суб'єктів, поза залежністю від форм власності.

В умовах правової держави, що формується, ці принципи повинні дотримуватися неухильно всіма органами державного управління й господарюючими суб'єктами без виключення.

Суспільно-державні інтереси України в галузі економічного розвитку відображають фундаментальні цінності українського народу, його потреби в належних умовах життєдіяльності. Поняття суспільно-державних інтересів повинно трактуватися широко. Мова йде про забезпечення реалізації ідеї правової держави, в якій все підпорядковане закону, де знаходять оптимальне сполучення принципи рівності всіх форм власності й різних форм регулювання господарських відносин.

Представництво органами прокуратури економічних інтересів держави й окремих суб'єктів господарювання в арбітражних судах повинно стати повноцінним і діючим елементом загальної системи забезпечення реалізації прав і законних інтересів усіх господарюючих суб'єктів, основним завданням якої є зрештою забезпечення суспільного господарського порядку.

Отже, при розгляданні справ, які мають важливе суспільне значення, порушують інтереси держави, трудових колективів або населення, участь прокурора повинна стати обов'язковою.

Виходячи з арбітражної та прокурорської практики нерідко державні інтереси трактуються штучно звужено, як інтереси господарюючих суб'єктів лише з державною формою власності. При такому стані охорона належного суспільного господарського порядку неможлива. Тому будь-який суб'єкт господарювання поза залежністю від форм власності має право на представництво його законних економічних інтересів органами прокуратури в арбітражних судах. Прокурори повинні

мати право звертатися в арбітражний суд з позовами в інтересах усіх господарюючих суб'єктів, незалежно від форм власності, а не тільки в інтересах державних підприємств і організацій.

З метою представництва економічних інтересів держави і суб'єктів господарювання в арбітражних судах органи прокуратури мають зберегти права, які встановлені статтею 20 Закону України "Про прокуратуру" (запитувати необхідні документи, здійснювати перевірки, вимагати проведення перевірок, ревізій та інші).

Таким чином в концепції закріплені й повноваження із здійснення загальнонаглядових функцій, але в контексті належного забезпечення позову в арбітражних судах.

ВИСНОВКИ

Аналіз сукупності положень, що характеризують процес реалізації господарського законодавства за допомогою засобів прокурорського впливу робить очевидним відсутність об'єктивних передумов для втрати прокуратурою загальнонаглядової функції. Можна казати, по-перше, про її трансформацію з метою здійснення представницьких функцій у суді й, по-друге, про необхідність її збереження стосовно органів виконавчої влади, управління й контролю.

Методика підготовки позовних заяв у арбітражні суди, яка забезпечує належне використання процесуальних прав прокурора повинна мати в собі, по суті рекомендації щодо здійснення дій, пов'язаних з підготовкою й поданням позовних заяв.

Конституційне закріплення наглядової функції за прокуратурою стосовно органів управління й контролю буде сприяти розв'язанню таких завдань: по-перше, в плані реалізації господарського законодавства нагляд буде сприяти забезпеченню захисту прав і інтересів господарюючих суб'єктів, які охороняються законом, у випадку обмежування їх з боку органів виконавчої влади й контролюючих органів; по-друге, заповниться прогалина в здійсненні нагляду за всіма контролюючими органами.

Доцільне закріплення положень Концепції представництва прокуратурою економічних інтересів держави й господарюючих суб'єктів в арбітражних судах шляхом введення відповідного розділу до Закону України "Про прокуратуру".

Результати й висновки дисертаційної роботи впроваджені шляхом розробки практичних зауважень і пропозицій щодо вдосконалення більш ніж п'ятнадцяти законодавчих проєктів. А також у процесі практичної організації загальнонаглядової діяльності органів прокуратури Донецької області та їхньої діяльності з представництва законних інтересів і прав суб'єктів господарювання в арбітражних судах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

За результатами досліджень автором підготовлено й опубліковано 7 праць:

Васильев Г.А. Представительство прокурором интересов державы и господарюющих суб'єктів в арбитражі // Право України.- 1997. - № 9. - С. 43-45.

Васильев Г.А. К вопросу о роли прокуратуры в защите экономических интересов субъектов хозяйствования// Предпринимательство, хозяйство и право. -1997. - №7. - С. 7-8.

Васильев Г.А. Прокурорский надзор за исполнением хозяйственного законодательства // Юридический вестник.-1997.-№4.- С.34-37.

Васильев Г.А. Криминогенные аспекты внешнеэкономической деятельности субъектов предпринимательства// Хозяйственно-правовые средства предотвращения экономических преступлений.-Донецк: ИЭПИ НАН Украины.-1996.- С.4-11.

Мамутов В.К., Васильев Г.А. О Гражданском кодексе Украины// Голос Украины.-1996.- 19 ноября (Особистий внесок автора: обґрунтування необхідності прийняття Господарського (Комерційного) кодексу України).

Васильев Г.А. Тайна Мидланбанка// Д.: Донеччина, 1994.- 64с.

Васильев Г.А. Цикл из девяти статей "По каким законам жить"(Реализация хозяйственного законодательства)//Вечерний Донецк.- 1994.- 12 июля, 13 июля, 15 июля, 19 июля, 20 июля, 22 июля, 23 июля, 26 июля, 29 июля.

АНОТАЦІЯ

Васильев Г.А. Реалізація господарського законодавства за допомогою засобів прокурорського впливу.-Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – Господарське право ; арбітражний процес.- Інститут економіко-правових досліджень НАН України, Донецьк, 1997.

Дисертацію присвячено вивченню та комплексному аналізу досвіду, накопиченого органами прокуратури в процесі реалізації господарського законодавства, представництва економічних інтересів окремих суб'єктів господарювання і держави в цілому в арбітражних судах, напрацюванню на цій підставі практичних рекомендацій з

удосконалення діючого законодавства. У роботі сформульовані основні положення концепції представництва органами прокуратури економічних інтересів держави та окремих суб'єктів господарювання в арбітражних судах, досліджені проблеми підготовки та подання прокурорських позовів з окремих категорій справ, необхідність конституційного закріплення нагляду за виконанням законів органами виконавчої влади та контролю. Основні результати праці знайшли практичне впровадження під час розробки зауважень та пропозицій до понад п'ятнадцяти проектів законів, регулюючих господарську діяльність та арбітражний процес.

Ключові слова: реалізація господарського законодавства, арбітражний процес, засоби прокурорського впливу, суб'єкти господарювання, представництво інтересів.

АННОТАЦИЯ

Васильев Г.А. Реализация хозяйственного законодательства с помощью средств прокурорского воздействия. -Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04- Хозяйственное право; арбитражный процесс. - Институт экономико-правовых исследований НАН Украины, Донецк, 1997.

Диссертация посвящена изучению и комплексному анализу опыта, накопленного органами прокуратуры в процессе реализации хозяйственного законодательства, представительства экономических интересов отдельных субъектов хозяйствования и государства в целом в арбитражных судах, формированию на этой основе практических рекомендаций по совершенствованию действующего законодательства. В работе сформулированы основные положения концепции представительства органами прокуратуры экономических интересов государства и отдельных субъектов хозяйствования в арбитражных судах, исследованы проблемы подготовки и предъявления прокурорских исков по отдельным категориям дел, необходимость конституционного закрепления надзора за исполнением законов органами исполнительной власти и контроля. Основные результаты работы нашли практическое внедрение в процессе разработки практических замечаний и предложений к более чем пятнадцати проектам законов, регулирующих хозяйственную деятельность и арбитражный процесс.

Ключевые слова: реализация хозяйственного законодательства, арбитражный процесс, средства прокурорского воздействия, субъекты хозяйствования, представительство интересов.

SUMMARY

Vasiliev G.A. Realization of the Economic Legislation with Help of Means Procuracy Effect.-Manuscript.

Thesis for Candidate of Law degree by speciality 12.00.04- Economic Law; Arbitration Process. Institute of Economic and Legal Research, Ukrainian National Academy of Sciences. Donetsk, 1997.

The dissertation is devoted to study and complex analysis of experience, accumulated by bodies procuracy during realisation of the economic legislation, representation of economic interests of the separate subjects of managing and state as a whole in arbitration courts, formation on this basis of the practical recommendations on perfection of current legislation. In thesis the basic rules of the concept of representation by bodies procuracy of economic interests of the state and separate subjects of managing in arbitration courts are formulated, the problems of preparation and presentation procuracy acts of the claims for separate categories of businesses, necessity of the constitutional fastening of supervision behind execution of the laws by bodies of the executive authority and control are investigated. The basic results of work have found practical introduction during development of the practical remarks and offers to more than fifteen projects of the laws, which regulating economic activity and arbitration process.

Key words: realisation of the economic legislation, arbitration process, means procuracy of influence, subjects of managing, representation by interests.

435785

AB 38949
AB 38949

AB 38949

Підписано до друку 12.11.1997

Формат 60x84/16. Папір офсетний

Уч.-вид. а. 1.0 Тираж 100 прим.

Замовлення № 541

Надруковано в поліграфічній фірмі "Вега -Прінт"